

Rättshjälp enligt rättshjälpslagen

En kort redogörelse om Rättshjälpsmyndigheten och rättshjälpslagen (1996:1619), RhjL. Källor som använts är Rättshjälpsmyndighetens webbplats, rättshjälpsförordningen (1997:404), rättshjälpsutredningen (dir. 1993:77), betänkande och Domstolsverkets rapportserie 2009:2 och Karnovs lagkommentar.

1 Inledning

Rättshjälpsmyndigheten har till uppgift att handlägga ärenden om rättshjälp enligt rättshjälpslagen (1996:1619), RhjL. I myndigheten arbetar en myndighetschef, två ytterligare jurister och tre handläggare som beslutar i rättshjälpsfrågor. De hanterar utbetalningar av rättshjälpskostnader och tillhörande kravhantering.

Rättshjälpsmyndigheten är samadministrerad med Sundsvall tingsrätt och Hyres- och arrendenämnden i Sundsvall. Det innebär bland annat att tingsrättens administrativa enhet handlägger Rättshjälpsmyndighetens registratur, administrativa diarium, arkiv, ekonomi och personal samt reception. Lagmannen vid Sundsvalls tingsrätt är också Rättshjälpsmyndighetens chef.

2 Något om lagens förarbeten

I direktiven till 1993 års rättshjälpsutredning (dir. 1993:77) betonade den dåvarande chefen för Justitiedepartementet att det statsfinansiella läget och de besparingskrav som ställs på rättshjälpsområdet. Det resulterade i att vissa nödvändiga förändringar fordrades samtidigt som man var mån om att rättshjälpen skulle hålla en hög kvalitet. De begränsade resurser som i den ekonomiska samhällssituationen stod till buds skulle sättas in på de områden där de bäst behövdes och komma de människor till del som var i bäst behov av rättsligt bistånd. Statsrådet anförde vidare att de åtgärder som kunde komma att föreslås skulle vara sådana att det de kunde leda till ökad effektivitet och kostnadsbesparingar men att de inte fick medföra att rättshjälpens grundläggande syfte gick förlorat.

Som en följd av direktiven formulerade utredningen i sitt betänkande (SOU 1995:81) följande utgångspunkter för reformen:

- Den skulle leda till kostnadsbesparingar för staten.

- Den skulle innebära att statlig rättshjälp skulle komma i fråga bara när det behövdes.
- Den skulle öka kostnadsmedvetandet hos rättshjälpstagarna.
- Den skulle innebära förenklad lagstiftning och större överskådlighet.¹

2.1 Rättshjälp eller rättsskydd

Den största förändringen i samband med 1996 års rättshjälpsreform var att rättshjälpen gjordes subsidiär till rättsskyddet i försäkringar av olika slag. Som huvudregel ska således den enskilde täcka sitt behov av rättsligt bistånd genom att teckna försäkring i lämplig omfattning och nyttja den hjälpen före rättshjälpen lagen erbjuder.

2.1.1. Borde-regeln

Huvudregeln framgår av 9 § första stycket rättshjälpslagen enligt vilken rättshjälp får inte beviljas, om den rättssökande har en rättsskyddsförsäkring eller något annat liknande rättsskydd som omfattar angelägenheten. För att undvika att enskilda helt enkelt låter bli att försäkra sig och i stället utnyttjar rättshjälpen uppställs ett krav i bestämmelsens andra stycke, den s.k. borde-regeln. Om den rättssökande saknar rättsskydd enligt första stycket men med hänsyn till sitt försäkringsskydd i övrigt eller sina ekonomiska och personliga förhållanden borde ha haft ett sådant skydd, får rättshjälp beviljas endast om det finns särskilda skäl med hänsyn till angelägenhetens art och betydelse för den rättssökande.

2.2 Ska-krav

Rättshjälpslagen är tänkt att fungera som det sista alternativet för de som är hamnat i en tvist. När andra möjligheter till hjälp är uttömda går staten in och hjälper till genom att ta delar av kostnaden. Den som söker rättshjälp har som regel dessa förutsättningar att fylla;

- Ett konkret behov ska finnas
- Rättshjälpen ska inte kunna tillgodoses på ett annat sätt
- Ekonomiska förutsättningar enligt de beräkningssätt som är gällande innebär att inkomsterna ej får överstiga 260 000 kr om året.

Även andra faktorer som påverkar den enskildes ekonomiska situation beaktas, såsom antalet barn etc. Förutom att inkomsterna ska vara låga finnas det andra skäl och omständigheter påverkar möjligheterna att få rättshjälp.

¹ Domstolsverkets 2009:2, Översyn av rättshjälpslagen, s. 38

3 Lagen är tydlig

6 – 9 § rättshjälpslagen är tydlig på vilka övriga kriterier som ska vara uppfylla. Bland annat det faktum att rättshjälpen inte ska kunna tillgodoses på annat sätt. Exempelvis har många rättsskydd genom sin hemförsäkring och då är det till det försäkringsbolaget man får vända sig till.

6 § 1 st. Rättshjälp får beviljas en fysisk person vars ekonomiska underlag enligt 38 § inte överstiger 260 000 kr.

7 § Rättshjälp får beviljas om den rättssökande behöver juridiskt biträde utöver rådgivning och detta behov inte kan tillgodoses på annat sätt.

Rättshjälp får inte beviljas i sådana angelägenheter där hjälp genom offentlig försvarare eller offentligt biträde kan komma i fråga.

8 § Rättshjälp får beviljas endast om det med hänsyn till angelägenhetens art och betydelse, tvisteföremålets värde och omständigheterna i övrigt är rimligt att staten bidrar till kostnaderna.

9 § Rättshjälp får inte beviljas, om den rättssökande har en rättsskyddsförsäkring eller något annat liknande rättsskydd som omfattar angelägenheten.

Om den rättssökande saknar rättsskydd enligt första stycket men med hänsyn till sitt försäkringsskydd i övrigt eller sina ekonomiska och personliga förhållanden borde ha haft ett sådant skydd, får rättshjälp beviljas endast om det finns särskilda skäl med hänsyn till angelägenhetens art och betydelse för den rättssökande.

4 Notisfall från Regeringsrätten år 2010

AA hade haft assistanshjälp men av olika skäl hade det blivit utbetalt för mycket så hen var återbetalningsskyldig på nästan en halv miljon kr. Enligt beslutet från Försäkringskassan hade det utbetalats assistenttimmar för natten trots att ingen arbetade som assistent på natten. Underlagen som lämnats in hade undertecknats av assistenten och detta hade AA ej uppmärksammat då hen haft multipel skleros sedan ungdomen och att hon hade svårt för att fylla i handlingarna och signera dem. AA menar att troligen har assistenten fyllt i mer uppgifter i blanketterna efter att AA signerat dem.

AA yrkade på rättshjälp hos Länsrätten då Försäkringskassans beslut överklagades. Tyvärr utan framgång. Därefter meddelades inget prövningstillstånd i Kammarrätten.

AA yrkade till Regeringsrätten om att bevilja hen prövningstillstånd i kammarrätten när det gäller frågan om rättshjälp. Hen anförde att hen led av en svår och livshotande sjukdom och att hen var förlamad och hänvisad till ett liv i rullstol.

4.1 Ärendet hos Regeringsrätten

Regeringsrätten² meddelar prövningstillstånd och företar målet till omedelbart avgörande. Enligt 34 a § andra stycket 1 förvaltningsprocesslagen (1971:291) meddelas prövningstillstånd i kammarrätten om det är av vikt för ledning av rättstillämpningen att överklagandet prövas av högre rätt.

Rättshjälp får enligt 7 § första stycket rättshjälpslagen (1996:1619) beviljas om den rättssökande behöver juridiskt biträde utöver rådgivning och detta behov inte kan tillgodoses på annat sätt. Av 8 § följer att rättshjälp får beviljas endast om det med hänsyn till angelägenhetens art och betydelse, tvisteföremålets värde och omständigheterna i övrigt är rimligt att staten bidrar till kostnaderna.

I förarbetena till rättshjälpslagen anförts bl.a. följande. Förändringarna under senare år på förvaltningsprocessens område har inte minskat förvaltningsdomstolarnas utredningsskyldighet. Enligt regeringens mening kan det därför inte sägas att biträdesbehovet generellt sett skulle ha ökat i mål vid förvaltningsdomstol. Däremot kan vissa förändringar i de materiella reglerna på förvaltningsrättens område i undantagsfall medföra att behovet av biträde på sikt kan tänkas bli något större än hitintills. Mål där den rättssökande på grund av ett funktionshinder har svårigheter att föra sin talan i mål som avser frågor som har sin grund i funktionshindret, t.ex. beviljande av assistansersättning, kan enligt regeringens mening tjäna som ett exempel. Den rättsliga angelägenhetens art, omfattning och betydelse för den enskilde ska självfallet alltid vägas in. För att rättshjälp ska beviljas bör krävas att målet avser en fråga som är av väsentlig betydelse för den enskilde (prop. 1996/97:9 s. 117 f.).

Frågan i målet är om R.Å. behöver juridiskt biträde och om det är rimligt att staten bidrar till kostnaderna för sådant biträde.

4.1.1. Regeringsrätten gör följande bedömning

Målet gäller rätten till rättshjälp i ett mål där den rättsliga angelägenheten inte är okomplicerad och där sakförhållanden som kan ha betydelse för utgången är oklara. Återkravet har väsentlig betydelse för sökanden, som till följd av sitt funktionshinder har svårt att föra sin talan själv.

Vägledande avgöranden från förvaltningsdomstol om rättshjälp förekommer sparsamt. Det gäller också mål om möjligheten till rättshjälp i förvaltningsdomstol när den sökande har svårt föra sin talan själv på grund av ett funktionshinder. Till detta kommer det aktuella målets karaktär. Det är av vikt för ledning av rättstillämpningen att R.Å:s överklagande av länsrättens beslut prövas, och prövningstillstånd i kammarrätten ska därför meddelas.

² Nuvarande Högsta förvaltningsdomstolen

4.1.2. Regeringsrättens avgörande

Regeringsrätten meddelar prövningstillstånd. Regeringsrätten upphäver det överklagade beslutet och meddelar R.Å. prövningstillstånd för prövning i Kammarrätten i Stockholm av hennes överklagande av Länsrätten i Stockholms läns beslut. (mål nr 6442-09, fd 2010-03-30, Wahlberg)